

Isten népe a magyar — ma is?

BÉKÉS GELLÉRT

Született 1915-ben Budapesten. Teológus, bencés szerzetes. 1933-40 között a római Szent Anzelm Egyetemen filozófiát és teológiát hallgatott. 1940-46 között a pannonhalmi gimnázium és a teológiai főiskola tanára. 1946 óta a Szent Anzelm Egyetem, 1979 óta a Gergely Egyetem teológiai tanára. Legutóbbi írását 1996. 4. számunkban közzöltük.

Mi értelme van ennek a kérdésnek? Lehet-e egyáltalán Isten népéről beszélni korunk társadalmi és politikai körülményei közt? A vallás merőben magánügy. A népnek, mint társadalmi közösségnek, úgy tűnik, semmi köze a valláshoz.

Am ha népünk ezer esztendőes keresztény múltjára gondolunk, és azt is tudomásul vesszük, hogy friss vallási érdeklődés jelentkezik a fiatalság körében, aligha térhetünk ki a kérdés elől: vajon az olyan hagyományos eszmék, mint Krisztus népe, Mária országa, Szent István keresztény állama ma már csak a középkori gondolkodás idejétmúlt emlékei, tiszteletreméltó, de elavult régiségek? Van-e ezekben az eszmékben olyan szellemi és erkölcsi érték, sőt olyan társadalmat formáló és megtartó erő, amit ma is időszerűnek és hatékonynak tekinthetünk? Úgy tűnik, hogy idejük lejárt: az újkori gondolkodásban olyan mély a hasadás a vallás és a politika, az egyház és az állam, a *sacrum* és a *profanum* között, hogy joggal megjegyezhető: kár szekularizált világunkban az ilyen kérdéssel foglalkoznunk.

De bármily időszerűtlenül hangzik is a kérdés, mégis felvetem, már csak azért is, mert az Isten népéről szóló bibliai tanítás erős visszhangra talált a II. Vatikáni zsinaton, és az egyház teológiai megértésének ez az egyik vezéreszméje.

Am teológiai értelemben megalapozott választ csak akkor lehet adni a kérdésre, ha a bibliai tanítás gyökeréig nyúlunk vissza, s ennek alapján kérdezzük, hogy milyen értelemben lett a múltban Isten népe a magyar, és milyen értelemben beszélhetünk erről még ma is.

Isten népe az ószövetségi teológiában

A zsidóság történetében döntő jelentőségű az a tény, hogy nemzeti önállóságának eredete és Istenhez tartozása elválaszthatatlanok egymástól: *akkor és azért* lett önálló nemzet a zsidó, *amikor és amiért* Isten népe lett. Magát a történeti eseményt Mózes második könyve, az *Exodus* mondja el 7-15. fejezetében. Ez a zsidó *pésah*, latinosan *pascha*, magyarul a húsvét története. A szó eredetileg átvonulást jelent, mert az Egyiptomból történt kiszabadulás éjjelén Jahve büntető angyala átvonult a báránnyal megjelölt zsidó házak közt, és csak az őket szolgátságban tartó egyiptomiak elsőszülöttjeit sújtotta. Ezt az átvonulást követi a kivonulás (*exodus*): a fáraó

Mózes követelésére és az isteni csapások hatására végül is szabadon bocsájta a zsidó népet. A felszabaduláshoz és kivonuláshoz fűződő vallási élmény, vagyis a gondviselő isteni közbelépés közös megtapasztalása az a döntő tényező, ami az Isten népe eszméjét belegyökereztetni a zsidó nép történeti tudatába. Ez visszhangzik Mózes hálaadó énekében: Izrael mindörökké királyává választja Jahvét, önmagát pedig az ő tulajdonának és örökségének, Isten népének tekinti (Kiv 15).

A zsidók nemzetté válása

A felszabadulás és kivonulás vallási élményét a Jahvéval kötött szövetség pecsételi meg. Ez a szövetség voltaképpen a zsidó nép teokratikus alkotmánya: ez teszi önálló nemzetté a zsidóságot, de ez avatja egyúttal Isten tulajdonává, szent néppé, papi királysággá is (vö. Kiv 19, 5-6). E szövetségnek alapja a ki nem érdemelhető, szabad isteni kiválasztás (MTörv 7,7-8), Jahve népe iránt érzett kivételes szeretetének önkéntes megnyilvánulása.

Ez a szövetséggel felajánlott isteni szeretet azonban igényes, és nem feltétel nélkül való: Izrael csak akkor lehet a szövetség népe, ha készségesen elfogadja Isten tízparancsát és egyéb törvényeit (vö. Kiv 20). Izrael vállalja a feltételeket, s ezzel létrejön a szövetség: az az istenuralom, amely önálló nemzetté teszi, és Isten népévé avatja a zsidó népet (vö. Kiv 24, 3-8). A szövetség első gyümölcse a salom: a béke rendezett viszonya Isten és az ő népe között.

A szövetségből eredő istenuralom vallási és erkölcsi feltételei nyilván követelményeket állítanak Izrael elé. A legelső az, hogy *tanújele* legyen az egy igaz Istennek és mindenható uralmának a pogány népek közt. E tanúságtételnek kifejezetten *kultikus jellege* van. A szövetség nemcsak szent néppé, hanem »papok királyságává«, papi nemzetté is avatja a zsidó népet. Ez nem valami papi osztályuralmat jelent, hanem a nép *általános papságát*: egész Izrael az Isten szolgálatára szentelt nép, s arra hivatott, hogy liturgikus kultuszával elismerje Isten uralmát, és tanúskodjék róla a pogány népek között. Ezt a kultikus tanúságtételt az Isten parancsai iránt való engedelmességnek, a rendezett *erkölcsi élet* tanúságtételének kell kiegészítenie (Kiv 19, 3-8).

A szövetség betartása és megszegése

Az üdvösség ószövetségi története azonban nemcsak Isten nagylelkű szeretetéről, gondviselő jóságáról beszél, hanem a *zsidó nép bűnös hűtlenségéről és törvénszegéséről* is tanúskodik. Már az *Exodusban* olvassuk (Kiv 32), hogy Izrael, alighogy szövetségre lép Istennel, máris megszegi azt, amit ígért. Mózes közbenjárására Isten ugyan megbocsát a népének, de ezzel megkezdődik a szövetség sajátos bibliai dialektikája: a hűség és hűtlenség, bűn, a büntetés és a megbocsájtás egymást vitató menete, ami vörös fonálként húzódik végig a zsidó nép egész történetén. Úgy tűnik, hogy a megbocsájtó isteni szeretet hiábavaló: Izrael végül mégsem tér meg a szövetség Istenéhez. Jahve szeretete és üdvözítő szándéka azonban nem hiúsulhat meg. Az isteni büntetések és

nemzeti katasztrófák idején egyre tisztábban hangzik fel a prófé-
ták ajkán a végső üdvösség messiási ígérete.

Az ószövetségi tanítás szerint tehát azért Isten népe a zsidó,
mert azt a hivatást kapta Istentől, hogy nemzeti létének teokrati-
kus alkotmányával, vallási kultuszával és társadalmi életének er-
kölcsei rendjével megalapozza és valóra váltsa Isten üdvözítő ural-
mát saját életében, és — egyetemes küldetésésként — a pogány né-
pek közt az egész emberiség életében.

A Messiás újszövetségi népe

Jézus küldetésével beteljesednek az *Ószövetség* messiási ígéretei, de
másként, mint ahogy a korabeli zsidóság várta. A messiási igehir-
detés első szava erről szól: „Az idő betelt: közel van Isten országa.
Térjete meg és higgyetek az üdvösség jóhírében” (Mk 1,15). Jézus
keresztre feszítése tanúsítja, hogy a korabeli zsidó nép, akkori ve-
zetőit követve, nem fogadta el a beteljesülés jóhírét. De éppen e
visszautasítás által vált valóra a messiási üdvösség. Péter apostol
első pünkösd-i beszédében ezt nyíltan ki is jelenti a jeruzsálemi nép
előtt: „Tudja meg Izrael egész háza teljes bizonyossággal, hogy Isten
Úrrá és Messiássá tette azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek”
(ApCsel 2,36).

A jézusi szövetség

Jézus személyében és húsvéti misztériumában ő maga az új és
örök szövetség Isten és ember közt, mert benne Isten egészen az
emberé lett, az ember pedig egyszer s mindenkorra az Istené. De
kérdés, hogyan válik valósággá Jézus műve az emberiség életé-
ben? Miképpen lesz az ember az új és örök szövetség részese?
Hogyan leszünk mi Isten népe és országa? A választ már Péter
apostol megadta imént idézett pünkösd-i beszédében: aki hittal el-
fogadja Jézusban a Messiást, aki megtér és megkeresztelkedik az
ő nevében, akár zsidó, akár pogány, az részese lesz a szövetség-
nek, tagja Isten népének, polgára Isten országának. Ennek az új
népnek tulajdonítja az apostol mindazt, amit Mózes az ószövetsé-
gi népről mondott: „Ti vagytok a választott nemzetség, a királyi
papság, a tulajdonul lefoglalt nép, hogy annak dicsőségét hirdes-
sétek, aki a sötétségből csodálatos világosságára hívott meg tite-
ket. Ti, akik azelőtt nem voltatok nép, most Isten népe vagytok.
Ti, akik azelőtt nem nyertetek irgalmat, most irgalomra találtok”
(1Pt 2,9-10).

A hűség

Isten azonban újszövetségi népétől is hűséget vár. A Krisztus-
ban kötött szövetség örök érvényű és felbonthatatlan: ő, aki im-
már az Atya dicsőségében él, nem lehet, s földi életében sem le-
hetett szövetségszegő — de népe hűtlen lehet, s gyakran az is.
Zarándokútra hivatott ez a keresztény nép: arra, hogy Krisztus
nyomában járjon. S ez az út, a keresztségi szövetségre lépéstől az
Isten mennyei országának beteljesedése felé vezet: Krisztus által
ugyan „szabad utunk van egy Lélekben az Atyához” (Ef 2,18), de

**Az egyház mint
koinonia**

sokszor fárasztó ez az út, és könnyű letérni róla. Az üdvösség kegyelmét emberi természetünk „törekeny cserépedényében” (2Kor 4,7) hordozzuk: a bűn és megigazulás, a halál és új élet evangéliumi dialektikájában élünk, amíg be nem teljesül a *Jelenések könyvének látomása*, a mennyei Jeruzsálem (21,3-4).

Isten népe szervezett intézményként mint egyház él a világban. Igaz, az egyház elsősorban isten-emberi közösség (*koinonia*): a szövetség népének közössége Krisztusban Istennel és ebben az Isten-közösségben a tagok közössége egymással. Mégis, ez a közösség látható szervezatként, Szent Ágoston szavával mint *civitas Dei* él a változó társadalmi viszonyok közt. Nyilvánvaló, hogy mint szervezett intézménynek, bizonyos emberi viszonyt kell kialakítania azzal a néppel és társadalommal, sőt azzal az állami szervezettel, amelynek keretében él, már csak azért is, mert a keresztények ugyanannak a társadalomnak a tagjai, ugyanannak az államnak a polgárai.

Ennek a viszonynak kialakításában állandó kísértés fenyegeti az egyházat: egyfelől a társadalmi és politikai uralomra törekvés kísértése, másfelől az adott társadalmi és politikai körülmények szolgálalkú elfogadása. Az első az egyház szabadságának és társadalmi cselekvésének jogos igényét viszi túlzásba, és egykönnyen vallási türelmetlenségbe torkollik. A másik az egyház társadalmi szolgálatra irányuló hivatását értelmezi helytelenül, és lemond a közhatalom ideológiai vagy adminisztratív visszaéléseinek kritikájáról ott is, ahol pedig joga és kötelessége volna a tiltakozás.

A prófétai hivatás

Isten népének ezért missziója, sőt prófétai hivatása van a világban: nemcsak arra kell törekednie, hogy Krisztushoz térítse az egyént, hanem arra is, hogy keresztény szellemmel hassa át a társadalmat. Mindezt azonban úgy kell tennie, hogy — a Teremtőtől rendelt természetjog alapján — tiszteletben tartsa a népek sajátos történeti hagyományait és jelen társadalmi életének körülményeit, valamint az egyén lelkiismereti szabadságát. Ezért Isten újszövetségi népének sem lehet más feladata a világban, mint hogy liturgiájával, életének rendjével és társadalmi szolgálatával tanúságot tegyen Isten és ember Krisztusban megvalósult szövetségéről, hirdesse a népek közt a krisztusi üdvösség örömhírét, s ezzel Isten üdvözítő uralma alatt az ő országába gyűjtse az emberiséget.

Isten népe a magyar — a múltban és ma

Szent Istvánt nemcsak politikai bölcsessége, mint apját Gézát, hanem vallási meggyőződése is arra indította, hogy Krisztus hitére térítse a magyar népet. Módszerét itt nem vitatjuk: hasonló volt a többi keresztény hitre tért középkori fejedelem módszeréhez, és megfelelt a kor magyar vonatkozásban is sajátos társadalmi és po-

litikai viszonyainak. A történelmi tény az, hogy megkeresztelkedésével a magyar nép, mint előtte a középkor több más nomád népe, a szent király szavára szinte intézményesen lett kereszténnyé. Ez kettős következménnyel járt: az egyik teológiai, a másik társadalmi és politikai jellegű.

A magyar mint szövetségi nép

A teológiai következmény a fentiek értelmében nyilvánvaló: a Krisztushoz tért magyar az Újszövetség népének tagja lett, és az evangéliumi üdvösség útjára lépett. Ám ami magyar vonatkozásban sajátos, az ennek a lépésnek a hasonlókhöz viszonyítva kifejezetten *intézményes* jellege. István, túl az egyéni döntésen, az egész nép nevében döntött: országa egész társadalmát a krisztusi hit és erkölcs üdvös igájába fogja. Mint egykor Mózes a zsidó népet, úgy István a magyart az isteni szövetség népévé avatta, nyilván azzal a különbséggel, hogy a magyarság esetében nem egy nép szövetségéről van szó, hanem — a többi keresztény néppel együtt — részesedésről az egyetemes krisztusi szövetségben. E különbség ellenére mégiscsak úgy él a magyar köztudatban, hogy a magyar nép István által sajátosan is Isten népe lett, mert, mint a zsidó nép múltjában, a magyaréban is a nemzetté válás és az államalkotás ténye szervesen összefonódik az Istennel kötött szövetség vallási eseményével. A Krisztushoz tért magyar nép akkor lett önálló nemzetté és szervezett állammá, amikor Isten népe lett. A szent korona voltaképpen e kettő belső összetartozásának a szimbóluma.

Ennek következménye, hogy egyéni sorsunkon túl történelmi létünk megpróbáltatásait, nemzeti tragédiáinkat is szinte ösztönszerűen úgy látjuk, mint egyfajta osztozást Krisztus sorsában. Nemzeti sorsunkat a bűn, bűnhődés és megigazulás, a pusztulás és új remény, a halál és megújuló élet evangéliumi dialektikájában értelmezzük, és — Krisztussal azonosulva — úgy érezzük, hogy ő újra szenved népével. Ám ha vele azonosulva viseljük el a szenvedést, üdvösségében is bizton részesülünk.

Az istváni tett

Népünknek a szent király döntése alapján történt intézményes Krisztushoz térése — amit még csak jobban kiemel országunk felajánlása Szűz Máriának — sajátos értelemben is az Isten új szövetségének népévé avatta a magyart. A sajátosat pontosan abban látom, hogy a magyar állam megalapítása és a magyar nép Krisztushoz térése, mint két történelmi tény, elválaszthatatlanul összetartozik. Ám kapcsolatuk, akárcsak Isten minden más kegyelmi ajándéka, amint a múltban, a jelenben sem hat önmagától. Amit István tett, az nemcsak történelmi, hanem vallási értelemben is elkötelezettséget jelent. Követelményként és hivatásként jelentkezett a múltban, s úgy jelentkezik ma is, mint minden magyarhoz intézett, tudatos állásfoglalásra, hivatásszerű döntésre szóló kihívás.

István tettének társadalmi és politikai következményeit már sokkal nehezebb értelmezni. Kétségtelen, hogy döntése a középkori *respublica christiana*, a keresztény népek közösségébe fűzte a

magyar népet. Ebben a közösségben egyrészt a kereszténység vallási és erkölcsi eszméi teljesen átjárták a társadalmi életet és a politikai gondolkodást, másrészt viszont a megtért népek társadalmi és politikai hagyományai is erősen hatottak az egyházi intézményekre. A *sacrum* és a *profanum* oly mértékben szövődött össze e korban, hogy szinte elvegyült egymással. A határok elmosódását mi sem mutatja jellemzőbben, mint a pápa és a császár, a kölcsönösen egymásba fonódó lelki és világi hatalom szüntelen küzdelme egymással. Szent István keresztény államában is teljesen összefonódott a kettő: együtt élt és küzdött is egymással századokon keresztül.

A *sacrum* és *profanum* szétválásztása

Ma viszont, az újkor szekularizációs, merőben evilági eszméinek hatására megtanultuk a *sacrum* és a *profanum* élesebb megkülönböztetését. Megtanultuk, hogy evilági javainknak önállósága és sajátos értéke van, s ezt meg kell becsülnünk, akár a tudomány és technika eredményeiről, akár társadalmi és politikai intézményekről vagy emberi jogokról és lelkiismereti szabadságról legyen szó. Ma elfogadjuk, hogy vallás és kultúra, egyház, társadalom és állam történeti létünknek olyan valóságai, amelyeket el lehet, sőt el is kell egymástól választanunk, mégha hordozójuk, az ember miatt állandóan és kölcsönösen hatnak is egymásra.

A mai ember küldetése

Ám amit ma könnyen elfelejtünk, az ezeknek az értékeknek az eredete és végső rendeltetése. A keresztény ember, s vele minden istenhívő vallja, hogy gyökerében minden emberi érték a teremtő Isten ajándéka, s evilági javainknak végsősoron Isten üdvözítő szándékát kell szolgálnia. A keresztény ember a szekularizált világban egészen új feladat előtt áll: az Apostol tanácsát követve — „vizsgáljatok meg mindent, s amit jónak ítélték, azt tartsátok meg” (1Tesz 5,1) —, a krisztusi tanítás kritikai mérlegén kell megvizsgálnia mindazt, amit a mai világ értéknek hirdet, és lelki, a Szentlélektől származó érzékenységgel kell megkülönböztetnie a valódit a hamistól, a jót az ártalmastól. Sajátos prófétai küldetése szerint rá kell mutatnia arra, ami valódi értéke az embernek, s küzdenie kell azért, hogy ezek szolgálják is az ember evilági javát és létének végső beteljesedését.

Mi következik mindebből? Állíthatjuk-e szekularizált korunkban, ma is Isten népe lehet a magyar? Úgy vélem, hogy a szent király döntése ma is érvényben van: érvényben mint elkötelezettség és hivatás. Isten népe maradunk és lehetünk ma is. A hűséges „maradék”, a krisztushívő lelki ember értelmes meggyőződésével és prófétai kritikájával szembe mer nézni ezzel a kulturális, társadalmi és politikai valósággal, amiben népünk ma él. Az igazság és a szeretet evangéliumi szellemében vállalnunk kell népünk szolgálatát, de tudnunk kell küzdeni is érte, ha kell. Időszerű örökségünk és hivatásunk, hogy a krisztusi szövetségben ma is Isten népe legyünk.